

УДК 657.631

Сидоренко І. В., Сопільник А. О.

ОБЛІКОВА ПОЛІТИКА В СИСТЕМІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Проблема організації обліку на кожному підприємстві полягає у виборі такої сукупності правил та процедур, реалізація яких забезпечить максимальний ефект від ведення обліку, що визначається своєчасністю формування фінансової та управлінської інформації, її достовірністю, об'єктивністю, доступністю та корисністю для прийняття стратегічних управлінських рішень та для широкого кола користувачів. Створення цілісної та ефективної системи бухгалтерського обліку неможливе без застосування такого специфічного елементу обліку, як облікова політика.

З приводу трактування терміна «облікова політика», а також самого змісту облікової політики у зарубіжних та вітчизняних науковців немає єдиної думки. В економічній літературі наводяться різні визначення. Е. Хендріксен і М. Ван Бреда зазначають, що облікова політика є підґрунтям бухгалтерських стандартів, рекомендацій, тлумачень, правил і положень, які використовуються компаніями при складанні фінансової звітності [1]. Л. Штейдман стверджує, що облікова політика підприємства являє собою сукупність принципів і правил, які регламентують методичні й організаційні основи ведення бухгалтерського обліку на підприємстві в умовах діючої нормативної бази на даний момент часу [2]. Н. Гончарова вважає, що облікова політика – це сукупність конкретних методів і форм ведення бухгалтерського обліку, яка визначається підприємством виходячи з загальноприйнятих правил й особливостей своєї діяльності [3].

На сучасному етапі формування ринкових відносин облікова політика є важливою складовою загального механізму управління підприємством, що визначає ефективність діяльності й стратегію його розвитку на довгострокову перспективу. У зв'язку з цим питання формування й обґрунтування облікової політики є, безумовно, актуальними.

Питання формування й реалізації облікової політики підприємства знайшли відображення в роботах С. Голова, М. Пушкаря, В. Лінник, П. Житнього, М. Чумаченка, С. Івахненкова, В. Сопка, Ф. Бутинця, Г. Тарасюк, Е. Зайцевої та інших. Забезпечення ефективного використання облікової політики підприємства вимагає розробки теоретичних засад її формування та реалізації з врахуванням зарубіжного досвіду, наявних теоретичних розробок, історично сформованих особливостей національної системи бухгалтерського обліку.

Метою статті є обґрунтування необхідності формування облікової політики відповідно до сучасних умов господарювання та узагальнення причин, які стримують її впровадження в господарську практику, а також розробка пропозицій, спрямованих на вирішення цієї проблеми.

Поняття «облікова політика» (accounting polisy) до міжнародної практики обліку офіційно введено у 1975 р. з введенням Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку «Розкриття облікової політики» [4]. Згідно з визначенням Ради з розробки принципів бухгалтерського обліку США, облікова політика підприємства включає «... методи використання адміністрацією тих принципів, які при зазначених обставинах забезпечують справжнє управління фінансовим станом» [5]. Міжнародні стандарти фінансової звітності визначають облікову політику як конкретні принципи, основи, умови і правила та практика, які прийняті компанією для підготовки та надання фінансової звітності. Згідно американських стандартів бухгалтерського обліку GAAP, у фінансовій звітності необхідно розкривати облікову політику в тих випадках, коли звітність надається для оцінки фінансового стану підприємства, руху його грошових коштів і оцінки результатів його діяльності.

Поява терміна «облікова політика» у національних системах бухгалтерського обліку, як і в системах обліку інших пострадянських країн та його офіційне закріплення зумовлені процесами реформування бухгалтерського обліку відповідно до вимог ринкової економіки шляхом гармонізації його з міжнародними стандартами. Необхідність у цьому виникла у зв'язку з відмовлення України від жорсткої державної регламентації і введенням національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку. Формування ринкової економіки, наявність різних форм власності, розширення міжнародних економічних зв'язків українських підприємств є основою для побудови обґрунтованої облікової політики, яку підприємство визначає самостійно.

В Україні облікову політику визначає Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», за яким облікова політика – це сукупність принципів, методів і процедур, які використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності [6]. Тобто це вибір самим підприємством певних і конкретних методик, форми і техніки ведення бухгалтерського обліку, виходячи з діючих нормативних актів і особливостей діяльності підприємства. Отже, в структурі облікової політики є три переплетених елементи. Так принципи обліку – це фундамент, на якому будують методи і процедури обліку, а методи, в свою чергу, впливають на вибір процедур обліку.

Термін «облікова політика» не є новим для вітчизняних підприємств. Проте, у вітчизняній практиці вона частіше розглядається як необхідний «формальний» елемент системи обліку, наявність якого вимагається відповідним законодавством, ніж як елемент системи управління, здатний підвищити ефективність підприємства та його привабливість для партнерів та інвесторів. Слід зазначити, що більшість керівників підприємств, а також самі бухгалтера не усвідомлюють значення та всі можливості облікової політики як інструмента ефективною реалізації свободи вибору способів організації та ведення бухгалтерського обліку. Про це свідчить те, що один з найважливіших документів – наказ про облікову політику – часто носить формальний характер і не використовується з метою оптимізації діяльності підприємства. Так, практика показує, що при формуванні облікової політики, керівництвом досить часто застосовуються стандартні формулювання наказу або просто цитуються інструкції, чого слід уникати.

Незважаючи на те, що кінцевою метою облікової політики є забезпечення складання й надання обґрунтованої фінансової звітності, особливої уваги заслуговує її здатність забезпечити всю виробничу систему підприємства необхідною управлінською інформацією. Виходячи з цього можна зробити висновок, що в загальному процесі управління підприємством, облікова політика є тією ланкою, що інтегрує облікову систему з такими складовими системи управління як бізнес-планування, бюджетування, контроль і аналіз діяльності господарюючого суб'єкта

Облікова політика підприємства означає не лише вибір певних способів ведення обліку, обраних керівником підприємства у відповідності до умов господарювання, а й модель обліку. Залежно від інтересів керівництва можуть бути використані різні варіанти відображення фактів господарської діяльності в обліку та методика узагальнення економічних показників. У певному значенні облікову політику розуміють як управління обліком для досягнення мети підприємства щодо формування масиву інформаційних ресурсів.

В обліковій політиці мають бути відображені всі принципові питання організації бухгалтерського обліку на підприємстві. Від облікових оцінок, обраних на підприємстві, залежить об'єктивність і точність розкриття інформації у бухгалтерській звітності. Проте облікова політика стосується не стільки фінансової звітності, скільки процесу ведення та організації бухгалтерського обліку, кінцевим продуктом якого є звітність.

Проблеми, що пов'язані з розробкою та застосуванням облікової політики, на рівні суб'єктів господарювання потребують не тільки фундаментальних теоретичних знань, а й системного розуміння системно-наслідкових зв'язків. Так, проблеми розробки облікової політики на рівні суб'єктів господарювання зумовлені як об'єктивними, так і суб'єктивними чинниками.

Суб'єктивні чинники пов'язані з низькою мотивацією як власників, так і керівників бізнесу (спрямуванням інформаційних запитів тільки для задоволення фіскальних цілей), так і не відповідністю кваліфікації обліково-економічного персоналу вимогам сьогодення.

Об'єктивні чинники пов'язані з відсутністю науково-методичного забезпечення обґрунтування елементів облікової політики.

Для вирішення цієї проблеми фахівцями запропоновано загальний макет наказу про облікову політику, визначено основні складові та положення облікової політики, а також загальні правила щодо розкриття звітної інформації відповідно до П(С)БО та Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ). В листі Мінфіну України «Про облікову політику» від 21.12.2005 р. № 31-34000-10-5/27793 надано конкретні пропозиції, які дають змогу впровадити окремі положення процесу формування облікової політики.

Процеси глобалізації, які відбуваються в економіці, розширюють сферу облікової політики, оскільки ведуть до перехрещення традиційного бухгалтерського обліку з елементами планування, прогнозування, економічного аналізу, ціноутворення. За таких умов формування облікової політики може цілеспрямовано відбуватися лише при об'єднанні різних сфер економічної роботи. Це обумовлює необхідність створення такої постійно діючої багатофункціональної ланки, яка б, ґрунтуючись на використанні знань різних галузей науки, була спроможна організаційно і методологічно об'єднати усі напрямки обліково-аналітичної роботи в єдину обліково-економічну систему.

Формування облікової політики на рівні підприємства повинне здійснюватися з обов'язковим обліком одноваріантних принципів, методів і процедур, які визначаються на рівні держави, і включати два види робіт:

- обґрунтування й вибір методів і процедур із числа альтернатив, затверджених на державному рівні;
- визначення й розробка методик і процедур обліку, які базуються на професійних судженнях.

Розглядаючи проблеми облікової політики в частині основних засобів, нами були проаналізовані різні схеми наказів про облікову політику тридцяти підприємств Донецької області різних сфер діяльності та організаційно-правових форм господарювання. За результатами дослідження на п'ятьох підприємствах (17 %) даний документ відсутній.

На підставі проведеного аналізу змісту статей наказу про облікову політику, що визначають порядок обліку основних засобів, можна зробити висновки про нерозуміння керівництвом підприємства важливості тих елементів, що повинні бути визначені відповідним документом. Так, у наказах трьох підприємств (а це 10 %) немає статей, що регулюють облік основних засобів взагалі.

Що стосується наказів, які містять відповідні статті, слід зазначити наступні негативні моменти:

- висвітлення питань, які визначені законодавством однозначно і не вимагають вибору від підприємства. Наприклад, порядок формування первісної вартості основних засобів включений у наказ у 43 % підприємств;
- цитування окремих положень П (С)БО 7, таких як визнання об'єкта основних засобів активом у випадку можливості одержання в майбутньому економічних вигод від його використання і за умови достовірного визначення його вартості – 57 %;
- неточні формулювання, що не визначають способу ведення обліку. Наприклад, у наказах перелічуються всі методи нарахування амортизації, визначені стандартами обліку – 10 % наказів, або зазначено, що амортизація нараховується відповідно до П (С)БО 7 – 27 %. Який саме метод передбачається застосовувати до конкретної класифікаційної групи основних засобів незрозуміло;
- включення в наказ питання щодо можливості проведення переоцінки основних засобів – 23 % – є недоцільним, оскільки сама ця можливість визначена П(С)БУ 7. Вибір

альтернативного варіанта стосується не самої можливості проведення переоцінки, а визначення істотності відмінності між залишковою вартістю об'єкта основних засобів і його справедливою вартістю.

Слід також зазначити відсутність у наказі про облікову політику більшості – 83 % – підприємств такого важливого елемента, як форм первинної документації з обліку основних засобів, як у частині застосовуваних уніфікованих форм, так і розроблених підприємством самостійно.

Проведені дослідження з питання формування облікової політики свідчать про нерозуміння керівництвом ролі і можливостей облікової політики в загальній системі управління підприємством. Так, один з найважливіших документів – наказ про облікову політику – часто носить формальний характер і не використовується з метою оптимізації діяльності підприємства. Практика свідчить, що при формуванні облікової політики, досить часто застосовуються стандартні формулювання наказу або взагалі цитуються окремі положення нормативних документів, що суперечить самому поняттю облікової політики. Разом з тим обрані підприємством способи і прийоми обліку істотно впливають на показники собівартості продукції, прибутку, загального фінансового стану підприємства.

Розглянемо положення облікової політики АТЗТ «Веско» щодо основних засобів. У наказі визначений порядок визнання, оцінки й критерії віднесення активів до основних засобів.

Що стосується критеріїв віднесення активів до основних засобів, то вони відповідають положенням П(С)БО 7 «Основні засоби». Разом з тим, в результаті аналізу наказу про облікову політику на 2010 рік виявлено ряд протиріч, пов'язаних з визнанням і відображенням в обліку малоцінних необоротних матеріальних активів і малоцінних швидкозношуваних предметів.

Так, згідно з наказом про облікову політику АТЗТ «Веско» малоцінними необоротними матеріальними активами визнаються активи строком корисного використання більше одного року й вартістю до 1000,00 грн. Нарахування амортизації за такими активами здійснюється до повного зношування прямолінійним методом. Відзначимо, що відповідно до п. 5 пп. 5.2 П(С)БО 7 «Основні засоби» підприємства можуть установлювати вартісні ознаки предметів, які входять до складу малоцінних необоротних матеріальних активів. Таким чином, на перший погляд, облікова політика підприємства не суперечить нормативам обліку.

Разом з тим, обліковою політикою також визначено, що до складу малоцінних швидкозношуваних предметів відносять інструменти, господарський інвентар, спеціальне оснащення, спеціальний одяг незалежно від строку експлуатації й вартості. Що стосується критеріїв віднесення до МШП інших активів, у наказі вони відсутні. Виходячи з наведеного вище можна зробити висновок, що критерії віднесення активів до малоцінних необоротних й до МШП у частині інструментів, господарського інвентарю, спеціального оснащення, спецодягу збігаються. Таким чином, якщо, наприклад, термін служби господарського інвентарю перевищує один рік і його вартість не перевищує 1000,00 грн, то він відноситься до малоцінних необоротних активів. Разом з тим, при визначенні МШП зазначено, що такий актив як «господарський інвентар» повинен бути віднесений до малоцінних оборотних. У наявності явне протиріччя.

Також слід зазначити те, що в робочому плані рахунків виділений субрахунок 106 «Інструменти, пристосування й інвентар», на якому враховується інструмент, господарський інвентар, прилади, у зв'язку із чим, можна стверджувати, що активи строком корисного використання більше одного року й вартістю понад 1000,00 в обліку відносять до основних засобів.

З огляду на наведене вище з метою ліквідації зазначених протиріч і перекручування облікових даних пропонуємо внести в наказ про облікову політику підприємства наступне.

До складу малоцінних і швидкозношуваних предметів (балансовий рахунок 22 «Малоцінні й швидкозношувані предмети») відносити активи, які використовуються протягом не більше одного року незалежно від вартості.

Продовжуючи аналіз наказу про облікову політику підприємства слід зазначити, що в ньому відбиті далеко не всі елементи облікової політики в частині основних засобів, що також перешкоджає забезпеченню якісного обліку й вірогідності фінансової звітності на підприємства.

Так, у наказі не визначений порядок проведення переоцінки основних засобів. У відповідності до п. 16. П(С)БО 7 «Основні засоби» підприємство може переоцінювати об'єкт основних засобів, якщо залишкова вартість цього об'єкта істотно відрізняється від його справедливої вартості на дату балансу. Разом з тим, стандартом не зазначені критерії істотності, що обумовлює необхідність визначення їх підприємством самостійно.

Порогом істотності з метою відбиття переоцінки або зменшення корисності об'єктів обліку пропонуємо прийняти величину, що рівняється десятивідсотковому відхиленню залишкової вартості об'єктів обліку від їхньої справедливої вартості.

Узагальнюючи наведене вище, можна стверджувати, що обрані способи й прийоми ведення бухгалтерського обліку повинні забезпечувати обліковий процес, у результаті якого формується достовірна й повна інформація майнового й фінансового стану підприємства, що у свою чергу сприяє росту ефективності прийняття управлінських рішень.

Комплекс завдань, що виникають у процесі формування облікової політики, надзвичайно великий. Тому, крім наказу (розпорядження, положення) про облікову політику слід додатково складати ще ряд документів, тобто облікову політику доцільно оформляти системою внутрішньої документації за різними ділянками облікової роботи.

ВИСНОВКИ

За своїм змістом облікова політика значно ширше поняття, ніж власне облік, її можна назвати системою управління обліком, вона ґрунтується на засадах управлінського обліку, має управлінську спрямованість і є одним з напрямів розвитку обліку як науки.

В роботі розглянуто особливості формування облікової політики підприємства. Досліджено історичні аспекти введення поняття «облікова політика» до міжнародної практики та національної системи бухгалтерського обліку. Визначено об'єктивні й суб'єктивні чинники, які обумовлюють проблеми розробки облікової політики на рівні суб'єктів господарювання. Дослідження наказів про облікову політику в частині основних засобів підприємств Донецької області дає підстави для ствердження, що наказ про облікову політику часто носить формальний характер і не використовується з метою оптимізації діяльності підприємства. Обґрунтовано необхідність внесення змін до облікової політики в АТЗТ «Веско».

ЛІТЕРАТУРА

1. Хендриксен Э. С. Теория бухгалтерского учета / Э. С. Хендриксен, М. Ф. Ван Бреда; пер. з англ. за ред. Я. В. Соколова. – М. : Финансы и статистика, 1997. – 576 с.
2. Бакаев А. С. Учетная политика предприятия / А. С. Бакаев, Л. З. Шнейдман. – М. : Бухгалтерский учет, 2004. – 112 с.
3. Гончарова Н. Н. Проблемы становления учетной политики предприятия в условиях реформирования бухгалтерского учета / Н. Н. Гончарова // Региональные перспективы. – 2002. – № 2–3. – С. 66–68.
4. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку 2001: змін. та доповн. / Пер. з англ. за ред. С. Ф. Голова. – К. : Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, 2001.
5. Організація бухгалтерського обліку : навчальний посібник / За ред. В. С. Леня. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 696 с.
6. Закон України «О бухгалтерском учете и финансовой отчетности в Украине» от 16.07.1999 г. № 996 – XIV. Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку / Укладач : Горецька Л. Л. – Житомир : ЖІТІ, 2000. – 112 с.